ӘОЖ 343.98; 343.982/.983
МҒТАР 10.85.01; 10.85.41

А.Ә. Баймаханов, Е.Н. Бегалиев
Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, Қосшы қ., Қазақстан Республикасы

АЗАМАТТАРДЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН САНАТТАРЫН ЧИПТЕУ ИНСТИТУТЫН ЕНГІЗУДІҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ ТУРАЛЫ

Аннотация. Мақала азаматтардың жекелеген санаттарын чиптеудің негізділігі, заңдылығы мен орындылығы туралы өзекті мәселеге арналған. Зерттелетін тәжірибесі бар шет мемлекеттердің мысалында бұл мәселенің оң және теріс жақтары терең әрі жан-жақты талданады.

Чиптеу мәселесі бойынша жарияланған жұмыстардың ғылыми пікірталасы ұсынылды, өзіндік көзқарас келтіріліп, қорытындылар жасалды. Цифрландыру құралдарының бірі криптографиялық ақпаратты (деректерді) беру арнайы чиптерді материалдық объектілердің құрылымына біріктіру арқылы жүргізілетініне назар аударылды. Мақаланың негізгі түйіні – SWOT талдауына (ұйымның ішкі және сыртқы ортасының факторларын анықтаудан және оларды төрт санатқа бөлуден тұратын стратегиялық жоспарлау әдісі) негізделген зерттеу мәселесінің тиімді және әлсіз жақтарын көрсету.

Теориялық және/немесе практикалық құндылығы бар ұсыныстар, қылмыстарға қарсы тұруға бағытталған. Мақала криминалистикалық техника, қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы, қылмыстардың жекелеген түрлерін (топтарын) тергеу әдістемесі мәселелеріне қызығушылық танытатын адамдарға, сондай-ақ оқырмандардың кең ауқымына арналған.

Түйінді сөздер: сенсор; жоба; портал; радиожиілікті сәйкестендіру; биочип; чип; цифрландыру.

А.А. Баймаханов, Е.Н. Бегалиев
Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, г. Косшы, Республика Казахстан

О ПЕРСПЕКТИВНОСТИ ВВЕДЕНИЯ ИНСТИТУТА ЧИПИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ КАТЕГОРИЙ ГРАЖДАН

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме вопросам обоснованности, законности и целесообразности чипирования отдельных категорий граждан. Глубоко и всесторонне проанализированы положительные и отрицательные стороны этой проблемы на примере зарубежных государств, в которых есть исследуемая практика.

Предложена научная полемика опубликованных работ по проблеме чипирования, приведен собственный взгляд и сделаны выводы. Акцентируется внимание на одном из инструментов цифровизации интегрированном в структуру материальных объектов специальных чипов, передающих криптографическую информацию (данные). Ключевым моментом статьи является разработанный на основе исследования SWOT-анализ (метод стратегического планирования, заключающийся в выявлении факторов внутренней и внешней среды организации и разделении их на четыре категории), включающий сильные и слабые стороны исследуемой проблемы.

Предоставленные предложения, имеющие теоретическую и/или практическую ценность направлены на противодействие совершению преступлений. Статья предназначена для лиц, интересующихся вопросами криминалистической техники, криминалистической характеристики преступлений, методикой расследования отдельных видов (групп) преступлений, а также для широкого круга читателей.

Ключевые слова: сенсор; проект; портал; радиочастотная идентификация; биочип; чип; цифровизация.

A.A. Baimakhanov, Y.N. Begaliev
The Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Kosshy c., the Republic of Kazakhstan

ON THE PROSPECTS OF INTRODUCING THE INSTITUTE OF CHIPPING OF CERTAIN CATEGORIES OF CITIZENS

Abstract. The article is devoted to the actual problem of the validity, legality and expediency of chipping certain categories of citizens. The positive and negative sides of this problem are thoroughly and comprehensively analyzed on the example of foreign countries in which there is a practice under study.

The scientific controversy of the published works on the problem of chipping is proposed, its own view is given and conclusions are drawn. One of the tools of digitalization is the integration of special chips into the structure of material objects that transmit cryptographic information (data). The key point of the article is a SWOT analysis (the method of strategic planning, which consists in identifying the factors of the internal and external environment of the organization and dividing them into four categories) developed on the basis of the study, including the strengths and weaknesses of the problem under study.

The submitted proposals, which have theoretical and/or practical value, are aimed at countering the commission of crimes. The article is intended for persons interested in the issues of forensic technology, criminalistic characteristics of crimes, methods of investigation of certain types (groups) of crimes, as well as for a wide range of readers.

Keywords: sensor; project; portal; radio frequency identification; biochip; chip; digitalization.

DOI: 10.52425/25187252_2023_29_76

Кіріспе. IT-индустрияның қарқынды дамуы жалпы қоғамның тіршілігін қамтамасыз етуге қатысатын қазіргі заманғы бағыттарды жетілдіруге және дамытуға әкелді. Күн сайын цифрлық технологиялар (қашықтықтан сауда жасау; мемлекеттік қызметтер көрсету; мультимедиялық сүйемелдеу; банктік, сақтандыру, күзет, білім беру, пошта, фискалдық және басқа да көптеген сервистер) көмегімен халыққа қызмет көрсету бойынша басым жолдардың спектрі кеңеюде. Цифрландыру құралдарының бірі криптографиялық ақпаратты (деректерді) беретін арнайы чиптерді материалдық объектілердің құрылымына біріктіру болып табылады.

Этимологиялық тұрғыдан «чип» (ағылш. чип – жұқа пластина) – есептеу жүйелерін жобалау үшін қолданылатын чип немесе электронды модуль [1, 751 б.].

Іскерлік өмірде жануарларды және жансыз заттарды чиптеудің көптеген артықшылықтары атап өтілді. Атап айтқанда, ірі қара мен ұсақ малға чиптерді қолдану жекелеген мал шаруашылығы облыстары мен аймақтарында мал ұрлығы фактілерін барынша азайтты. Фаунаның сирек кездесетін және жойылып бара жатқан өкілдерін чиптеу түрлердің популяциясы мен көші-қонын бақылауға, олардың тіршілік ету ортасын іздеуге ықпал етеді, сонымен қатар браконьерлікке және туынды құралдардың контрабандалық экспортына қарсы тұрады. Оң қасиеттер жеке құжаттарды, көлік құралдарын, арнайы жабдықтарды, тұтыну тауарларын және т.б. чиптеу кезінде де байқалады.

Айта кету керек, материалдық объект туралы ақпаратты қамтитын бақылау таңбалау белгілері мен чиптерін қолдану немесе, керісінше, қолданбау мүмкіндігі туралы мәселе меншік иесінің жеке құқығы болып табылады.

Осы ретте, келесі орынды сұрақ туындайды, егер тірі адамның денесі чиптің объектісі болса және процестің өзі халықты қашықтықтан бақылаудың мемлекеттік бағдарламасына енсе, қандай заңды салдарлар туындауы мүмкін?

Материалдар мен әдістер. Әдебиетті

шолу жартылай жүйелік тәсілге негізделген [2]. Бұл әдісті қолдану тиімді, өйткені Қазақстанда бұл салада қажетті зерттеулер көп кездеспейді, ал әлемде бұл мәселе жан-жақты қарастырылған.

Шет мемлекеттердің тәжірибесін талдау арқылы тар бейінді және жаһандық міндеттерді шешу үшін адам денесіне интеграцияланған чиптерді қолданудың басым бағыттары белгіленді.

Мысалы, Бельгияда ерікті негізде банктік ақпаратты (салымдар, депозиттер, банктік сақтау, төлемдер және т.б.) қамтитын биочиптер енгізіледі. Жоба авторларының пікірінше, адам денесі – бұл смартфондардан айырмашылығы, іс жүзінде алаяқтық шабуылдарға ұшырамайтын бірегей деректер қоймасы. Мексика үкіметі қызметтік, оның ішінде құпия ақпаратты алып жүру фактісін ескере отырып, барлық мемлекеттік қызметкерлерге, соның ішінде Бас прокуратура қызметкерлеріне құжаттардың сақталуына және тасымалдаушының жеке басын сәйкестендіруге кепілдік беретін денелерге арнайы биочиптер енгізуді міндеттеді. Бразилияда балаларды чиптеу бағдарламасы жүзеге асырылуда, өйткені бұл елде жезөкшелікпен айналысу, адам ағзасының мүшелері мен тіндерін алу, сондай-ақ еңбек құлдығы жағдайында жұмыс істеу үшін жақын маңдағы мемлекеттерге әкетумен байланысты кәмелетке толмаған адамдарды ұрлау жиі қолданылады.

Сонымен қатар ата-аналар көбінесе балаларды чиптеудің бастамашылары ретінде өздері болады. Қытай Халық Республикасында халықты чиптеу процесі оның әлеуметтік белсенділігін талдау, индикативтік көрсеткіштерді есепке алу және қорытынды баллдарды жинақтау мақсатында нақты тұлғаның қозғалысы таратушы құрылғылармен (порталдармен) тіркелетін «Ақылды қала» жаһандық жобасы шеңберіндегі тұлғаларды профайлдау жүйесімен тікелей байланысты. Кейіннен жиынтық ұпайлар жеке адамды және оның елді мекен тұрғындарының иерархиялық жүйесінде болуын сипаттай алады.

Алайда, біз осы бағытта Швецияның тәжірибесін ең алдыңғы қатарда деп көреміз, мұнда денеге ерікті түрде ендірілген биочип есіктерді ашу/жабу, сатып алу ақысын төлеу, жеке басын анықтау, мәмілелерді растау, сайлауда дауыс беру және т.б. сияқты әртүрлі бейінді міндеттердің тізімін шешуге мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған мемлекеттерде биочипті өз денесіне біріктіргісі келетіндердің саны жыл сайын артып келеді. Біздің ойымызша, қазақстандық қоғамның бұл мәселеге деген ұстанымы – сақтықпен қарау және мүлдем қолданымсыз деген күдіктенудің арасында тұр. Осыған ұқсас жағдай таяу шет мемлекеттерде де байқалады. Атап айтқанда, Ресей Федерациясында халықты чиптеу мүмкіндігі туралы мәселе көптеген пікірталастарға, ғылыми дауларға себеп болды, ал процедураның өзі нацистердің концлагерь тұтқындарына тіркеу нөмірлерін мәжбүрлеуімен салыстырылды.

Бұл позиция, ең алдымен, халықты чиптеу процесінің айналасында мифтер мен фобиялардың барлық түрлерінің болуымен байланысты, олардың алуан түрлілігінің ішінде мыналарды бөліп көрсету керек:

- жердің толып кетуіне бақылау теориясы;
- міндетті вакцинация түріндегі адам денесін чиптеу теориясы;
- биочипті тасымалдаушының денесімен мүмкін болатын манипуляциялық әрекеттер теориясы (оның жеке бөліктерін қоса).

Жоғарыда аталған қорқыныштарды тірі адамдарды чиптеу процесінің техникалық және медициналық компоненттерін егжей-тегжейлі талдау арқылы оңай жоюға болады деп білеміз. Мысалы, адам денесін контактісіз басқару мүмкіндігі туралы қорытынды, егер RFID (ағылш. Radio Frequency IDentification, радиожиілікті сәйкестендіру) өзек тәрізді сенсоры (технология – бұл арнайы қолданылатын құрылғысы бар объектілерді радиожиілікпен анықтау) алақанның тері қабығының астына бас бармақ пен сұқ саусақтың арасына енгізілсе (чип ұзындығы 1 см-ден аз), онда жүйке ұштары мен сүйек құрылымы жоқ, яғни қандай да бір сырттай манипуляция жасауға мүмкіндік мүлдем қаралмайды.

Біздің ойымызша, халықты чиптеу мәселесі көп қырлы болып табылады, соның

салдарынан мыналарды бөліп көрсету қажет:

- азаматтардың конституциялық құқықтарын, бостандықтары мен мүдделерін қорғау;
- канондық (діни) нормалар мен көзқарастар;
- жазаны өтеп жүрген адамдарды қамауда ұстаудың пенитенциарлық құралы;
- техникалық сүйемелдеу;
- медициналық қамтамасыз ету;
- құқық бұзушылықтар жасаудың криминологиялық профилактикасы және криминалистикалық сәйкестендіру.

Талқылау. Біздің ойымызша, халықты жаппай чиптеуді адам мен азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын шектеу құралы ретінде пікір білдірген қарсыластардың ойлары толығымен орынсыз. Бұл ретте, Қазақстан Республикасы Конституциясының 21-бабында «Қазақстан Республикасы аумағында заңды түрде жүрген әрбір адам, заңда көрсетілгеннен басқа реттерде, оның аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға құқығы бар»[1] екендігі қаралғанын атап өткен жөн.

Алайда, халықты чиптеудің әлемдік тәжірибесі көрсеткендей, чип салынған адамның қозғалысына қандай да бір шектеуші әсер ете алмайды. Үй қамауындағы немесе бас бостандығын шектеу түріндегі жазаға сотталған электрондық білезіктердің иелері ғана ерекшелік болып табылады. Сонымен қатар биочиптің жұмыс істеуі белгілі бір аумаққа (мемлекет – облыс – қала) арналған, одан шығу криптографиялық ақпаратты беруді тоқтатады.

«Чиптеу барлық қиыншылықтар үшін панацея емес, тек құрал екенін ескеріңіз. Оның сәтті жұмыс істеуі үшін белгілі бір жағдайлар жасалуы керек. Чиппен қолыңызды бұлғап есікті ашқан бір іс, ал қазіргі таңда мінсіз бола бермейтін құқықтық нормаларды қатаң сақтау мүлдем басқа нәрсе» [3, 70 б.].

Біздің пікірімізше, халықты чиптеу мәселесінің құқық қорғау жағын қайта қарастырып, бұл шараны әдепсіз, заңсыз және қорлайтын процедура ретінде емес, керісінше, жеке қорғаныстың қосымша құралы ретінде қарау қажет. Кейде біз өз қауіпсіздігімізге кепілдік берудің орнына конституциялық құқықтарымыз бен бостандықтарымызды шектеуге саналы түрде барамыз (мысалы, әуежайларды тексеру шаралары). Қарастырылып отырған жобаны жасаушылардың ойынша, чиптеу адамдарға немесе үй жануарларына/жабайы жануарларға жалықтырудың бір түрі емес және де «биочипті тасымалдаушыны» қылмыстық әлем өкілдерімен байланысты екен деп қарамау тиіс.

Канондық әдебиеттерді талдау тек халықты чиптеу процесіне ғана емес, сонымен қатар орыс православие шіркеуінде жеке сәйкестендіру нөмірлерін (РФ – СТН) тағайындауға да екі түрлі ұстанымды көрсетеді.

Исламда сәйкестендіру нөмірлерін беру процесі мұсылман діндарларының құқықтары мен бостандықтарына әсер ететін ұқсас нормалар жоқ екенін атап өту қажет деп санаймыз. Сондықтан көпұлтты және конфессияаралық Қазақстанда мұндай «даудың» болуы, әрине, көпвекторлықты ескере отырып шешілуі керек, атап айтқанда:

- христиан халқының сенуші бөлігінің ұстанымы мен мүдделерін құрметтеу;
- азаматтарды цифрлық дараландырудың балама құралдарын іздеу.

Қылмыстық-атқару құқығында маманданған ғалымдар мен практиктердің пікірлерінің басым көпшілігінде қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін сотталған және пенитенциарлық мекемелерде жазасын өтеуге жататын адамдарды чиптеуді пайдалануға жол берілетіндігі туралы қорытынды бар. Сонымен Л.Б. Смирнов: «бұл сотталғандарға қатысты, бірақ олар жазаны өтеу кезеңінде ғана чиптерді қолдануға болады» – деп атап өтті [4, 42 б.]. Біз чиптеу рәсімі міндеттердің тұтас кешенін шешуге мүмкіндік береді деп сенуге бейімбіз, олардың ішінде мыналарды атап өту керек:

- сотталған адамға оның заңды мінез-құлқын бақылау мақсатында психологиялық

[1] Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (жүгінген күні: 16.05.2023).

әсер ету;

- чиптелген адамды жазасын өтеу орнында қалдыру туралы хабарлау құралы, ал кейбір жағдайларда оның орналасқан жерін анықтау;

- чиптелген адамды ұстау режимінің ықтимал бұзылуын дәлелдеу.

Техникалық тұрғыдан алғанда, шет мемлекеттердегі халықты чиптеу процесі іс жүзінде ұқсас және тек шамалы ауытқуларға ие. Барлығында қабылдау сигналының негізі ретінде RFID технологиясы (чипі мен антеннасы бар радиожиілікті сәйкестендіру жүйесінің құрылғысы) қолданылады. Бастапқыда бельгиялық ғалымдар балама нұсқаны – GPS (ағылш. Global Positioning System-жаһандық позициялау жүйесі) сенсорын енгізуді қарастырды, бірақ бұл технология адам ағзасында үздіксіз қуат көзінің болуын қажет ететіндіктен қолданымсыз қалып отыр.

Зерттелетін технологияны жансыз объектілерді қоса алғанда, материалдық объектілерді чиптеудің кең спектріне қатысты қолдану мүмкіндігін қарастыра отырып, материалдық объектілердің жекелеген түрлерінің айналымын стандарттаудың технологиялық құжаттарына (МЕМСТ) радиожиілікті сәйкестендіру құрылғыларын қолдану бойынша тиісті талаптарды енгізу қажет деген пікірдеміз.

RFID құрылғыларымен терминалдардың ақпаратын беру принципі ұялы байланыс операторларының жұмысымен бірдей. Тек Қытай Халық Республикасында ақпаратты берудің терминалдық құрылғылары бейнетіркеу құралдарына біріктірілген. Ғалымдар тобының пікірінше, «микрочиптерді қолданатын автоматтандырылған жүйені әзірлеу мен пайдаланудың маңызды аспектісі – чипте оның терминалдық жабдықпен өзара әрекеттесуі кезінде де, чип пассивті күйде болған кезде де сақталатын және өңделетін ақпараттың қауіпсіздігін қамтамасыз етілуінде» [5, 164 б.].

Жалпы әлемдік форматта биочип тасымалдаушылардың белгілі бір санының болуы медициналық егу және чип кию процедураларына қатысты бірқатар идеялар жасауға мүмкіндік берді. Атап айтқанда, чипті енгізудің медициналық процедурасының мәні алақанның тері мембранасының сыртын медициналық тапаншамен байланыстыру және цилиндрлік RFID сенсоры орналастырылған пункцияны қалыптастыру болып табылады. Екі қолдың ампутациясы бар адамдар үшін биосенсорды қолданудың ең қолайлы орны – құлаққап. Осы зерттеуде биочиптерді қолданудың қандай да бір қарсы көрсетілімдері немесе жанама әсерлері анықталған жоқ. GPS құрылғыларынан айырмашылығы, RFID датчиктері радиация көзі болып табылмайды, сондықтан тасымалдаушының денесіне ешқандай зиян келтірмейді.

Біз «Биочип – бұл адамның мүмкіндіктерін кеңейтетін функциялар пайда болатын жақын болашақтың құралы – бұлшықет күшін арттыратын, қан қысымын тұрақтандыратын және адамның ойлау қабілетін жақсартатын функциялар» деген көзқарасқа аса күмәнмен қараймыз [6, 174 б.]. Сонымен қатар «нейрондық байланыстар арқылы миға қосылатын чиптің көмегімен әлсіз немесе ауру органға қажетті тербелістерді жіберіп, оны жай ғана өшіруге болады» дегенге мүлдем қарама-қарсы ұстаным [7, 509 б.] бізге де дәрменсіз болып көрінеді.

Халықты чиптеу жобасының оң қасиеттерін атап өтіп, Х.Д. Аликперов «әлемде жыл сайын жүздеген мың адамдар із-түзсіз жоғалып кетеді, ал кейінірек олардың көпшілігі қоршалған, көмілген, өртенген, суға батып кететіні анықталды» [8, 26 б.]. Біз халықты чиптеуді адам ұрлауға, киднепингке, кісі өлтіруге, еңбек құлдығына, адам денесінің мүшелерін алуға және т.б. қарсы профилактикалық құрал ретінде қарастыра отырып, осы көзқараспен толық бөлісеміз.

Жоғарыда аталған мақсатты шешудің ерекше маңыздылығына қарамастан, олардың орындалуы ұйымдастырушылық және техникалық міндеттер кешенімен ұштасады, олардың ішінде мыналарды атап өту керек:

- халықты чиптеу институтын енгізу мәселелерін заңнамалық тұрғыдан пысықтау;

- осы жобаны қаржыландыру үшін ақша қаражатын бөлу;

- биочип тасымалдаушылардың қозғалы-

сын қамту үшін терминалдық байланыс кешендерін кеңінен орнату (мемлекет – облыс – қала).

Өз кезегінде, Д.А. Шестаков мүлдем қарама-қарсы тұжырымдарға келеді, оның пікірінше, «жаппай чиптеу, басқа да жан-жақты қадағалау әдістері сияқты, қылмыстың үстірт қабатына қарсы тұру үшін белгілі бір қосымша мүмкіндіктер туғызғанымен, қылмыскерлердің өздерін оның терең деңгейлерімен, ең алдымен, жаһандық олигархиялық билікті күшейтуі әбден мүмкін» [9, 59 б.].

Бұл көзқараспен де ішінара келісуге болады, өйткені сақтау мәселелері ерекше қызығушылық тудырады, сонымен қатар азаматтардың жеке ақпаратының үлкен массивін өз мүдделері үшін заңсыз пайдалану ықтимал. Осыған қарамастан, қолданылатын ақпараттық жүйелердің қазақстандық тәжірибесі (мысалы, E-gov, e-licence, e-notary және т.б.) азаматтардың дербес деректерінің таралып кету мүмкіндігінің өте аз екендігін және соның салдарынан халыққа кепілді қызмет көрсетуді айғақтайды. Жоғарыда айтылғандарға қарамастан, бұл мәселе мүмкіндігінше терең зерттеуді қажет етеді деп санаймыз, мұнда жеке ақпаратты қорғау мүмкіндікті анықтайтын маңызды аспектілердің бірі болуы шарт.

Заң қоғамын толғандыратын маңызды мәселе – биочипте орналастырылған деректерді басқару тәртібі. Посткеңестік кеңістікте қай мемлекеттердің тәжірибесі қолайлы? Не кейбір Батыс Еуропа мемлекеттерінің тәжірибесі бойынша ақпаратты басқарудың шексіз мүмкіндіктерін ұсыну, не Латын Америкасы мен Қытай Халық Республикасы жекелеген елдерінің мысалында биочипте орналастырылған мәліметтерге қызмет көрсету бойынша қатаң бақылау шараларын белгілеу арасында таңдау жатқанын көре аламыз.

Соған қарамастан, біз халықты чиптеуді нақты адам мен азаматты толық бақылау нысаны ретінде қолдануға, ал мемлекетімізді – демократиялық және зайырлы мұраттары бар Қазақстан Республикасын полиция режимі бар елге айналдыруға үзілді-кесілді қарсы боламыз.

Қорытынды. Қорытындыда біз келесі тұжырымдар мен ұсыныстарды, сондай-ақ SWOT талдауын тұжырымдаймыз:

1. Міндетті қоғамдық талқылаумен зерттелетін жиынтыққа қатысты шарттарды, тәртіпті, рәсімдік мәселелерді реттейтін нормативтік құжаттаманы әзірлеу, басып шығару және бекіту қажет деп санаймыз.

2. Біздің ойымызша, халықты жаппай чиптеу жазбаша өтінішпен немесе электрондық цифрлық қолтаңба көмегімен қол қойылған осы рәсімге дербес келісім негізінде ғана жүргізілуі тиіс.

3. Медициналық айғақтарға (мысалы, есте сақтау қабілетінен айырылған адамдарға қатысты), сондай-ақ қызметтік/әскери қажеттілік жағдайларына (мысалы, әскери қызметшілер – қаза табу, жаралану, сондай-ақ тұтқынға түсу қаупі жоғары әскери іс-қимылдар мен операцияларға қатысушы) сүйене отырып, адамдардың жекелеген санаттарын міндетті түрде чиптеу шарттарын қарастыру қажет деп санаймыз халықты чиптеу жобасына қатысатын мемлекеттің аумағында.

4. Кәмелетке толмаған адамдарды, әсіресе балалар үйінің тәрбиеленушілеріне қатысты, олардың қараусыз қалуын болдырмау үшін (мекемелерден жүйелі түрде қашу, қаңғыбастық және т.б.) ата-аналарының немесе қамқоршыларының (қамқоршыларының) міндетті келісімімен чиптеу мүмкін деп санауға бейім.

5. Біздің ойымызша, медициналық мекеме жағдайында оның жазбаша ерік-жігері негізінде биочипті тасымалдаушының денесінен дереу алуға болатын циркуляр жасау керек.

6. Біз биочип тасымалдаушысының (мысалы, жеке кабинет арқылы) ол тасымалдаушы болып табылатын ақпаратқа кедергісіз қол жеткізуін қамтамасыз етуді міндетті деп санаймыз.

Тиімді жақтары:

1. Жеке тұлғаны анықтаудың қатесіз процесі бірнеше секунд ішінде мүмкін болады.

2. Хабар-ошарсыз кеткен адамдарды бағдарлап іздеу (бағыттар бойынша), сондай-ақ тасымалдаушылардың арнайы контингентінің қозғалысын бақылау мүмкін

болады.

3. Биочип жеке құжаттарды (төлқұжат, жеке куәлік, жүргізуші куәлігі және т.б.) жасауға арзан балама болып табылады.

4. Азаматтардың өмір сүру процесін қамтамасыз ететін қосымша мүмкіндіктер жиынтығы пайда болады (есіктерді ашу/жабу, ақша операциялары, дауыс беру және т.б.).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Егорова, Т.В. Словарь иностранных слов современного русского языка / Т.В. Егорова. – Москва: «Аделант», 2014. – 800 с.
2. Snyder, H. Literature review as a research methodology: An overview and guidelines / H. Shyder // Journal of Business Research. – 2019. – Volume 104. – Pp. 333-339.
3. Дук, Ю.И. Некоторые вопросы внедрения систем дистанционного контроля над преступностью / Ю.И. Дук // Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2016. – №4(43). – С. 69-72.
4. Смирнов, Л.Б. Особенности и технологии дистанционного противодействия пенитенциарной преступности / Л.Б. Смирнов // Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2017. – №1(44). – С. 40-43.
5. Bondarenko, A.S. Risk assessment of actual threats in human chipping / A.S. Bondarenko, P.K. Yarygin, M.A. Turilov // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2019. – Vol. 6-2. – Pp. 158-166.
6. Bondarenko, A.S. Software and hardware aspect in human chipping / A.S. Bondarenko, P.K. Yarygin, M.A. Turilov // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2019. – Vol.6-2. – Pp. 167-175.
7. Баранкова, М.В. Чипизация населения / М.В. Баранкова, О.А. Скопылатова // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2015. – Т. 1. – С. 508-510.
8. Аликперов, Х.Д. Глобальный дистанционный контроль над преступностью: допустимость, возможности, издержки / Х.Д. Аликперов // Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2016. – №3(42). – С. 26-33.
9. Шестаков, Д.А. Поголовное чипирование как подмена бога шайкой земных хозяев (возвращаясь к Достоевскому) / Д.А. Шестаков // Криминология: вчера, сегодня, завтра. – 2016. – №4(43). – С. 57-60.

References:

1. Egorova, T.V. Slovar' inostrannyh slov sovremennogo russkogo jazyka / T.V. Egorova. – Moskva: «Adelant», 2014. – 800 s.
2. Snyder, H. Literature review as a research methodology: An overview and guidelines / H. Shyder // Journal of Business Research. – 2019. – Volume 104. – Pp. 333-339.
3. Duk, Ju.I. Nekotorye voprosy vnedrenija sistem distancionnogo kontrolja nad prestupnost'ju / Ju.I. Duk // Kriminologija: vchera, segodnja, zavtra. – 2016. – №4(43). – S. 69-72.
4. Smirnov, L.B. Osobennosti i tehnologii distancionnogo protivodejstvija penitenciarnoj prestupnosti / L.B. Smirnov // Kriminologija: vchera, segodnja, zavtra. – 2017. – №1(44). – S. 40-43.
5. Bondarenko, A.S. Risk assessment of actual threats in human chipping / A.S. Bondarenko, P.K. Yarygin, M.A. Turilov // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2019. – Vol. 6-2. – Pp. 158-166.
6. Bondarenko, A.S. Software and hardware aspect in human chipping / A.S. Bondarenko, P.K. Yarygin, M.A. Turilov // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2019. – Vol.6-2. – Pp. 167-175.
7. Barankova, M.V. Chipizacija naselenija / M.V. Barankova, O.A. Skopylatova // Aktual'nye problemy aviacii i kosmonavtiki. – 2015. – T. 1. – S. 508-510.
8. Alikperov, H.D. Global'nyj distancionnyj kontrol' nad prestupnost'ju: dopustimost', vozmozhnosti, izderzhki / H.D. Alikperov // Kriminologija: vchera, segodnja, zavtra. – 2016. – №3(42). – S. 26-33.
9. Shestakov, D.A. Pogolovnoe chipirovanie kak podmena boga shajkoj zemnyh hozjaev

(vozvrashhajas' k Dostoevskomu) / D.A. Shestakov // Kriminologija: vchera, segodnja, zavtra. – 2016. – №4(43). – S. 57-60.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT AUTHORS

Артур Әлішерұлы Баймаханов – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының арнайы заң пәндері кафедрасының оқытушысы, философия докторы (PhD), e-mail: drartur @list.ru.

Баймаханов Артур Алишерович – преподаватель кафедры специальных юридических дисциплин Института послевузовского образования Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, доктор философии (PhD), e-mail: drartur @list.ru.

Baimakhanov Artur Alisherovich – Lecturer of the Department of Special Legal Disciplines of the Institute of Postgraduate Education of the Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Philosophy (PhD), e-mail: drartur@list.ru.

Ернар Нұрланұлы Бегалиев – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясының жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру институтының арнайы заң пәндері кафедрасының профессоры, заң ғылымдарының докторы, профессор, e-mail: ernar-begaliev@mail.ru.

Бегалиев Ернар Нурланович – профессор кафедры специальных юридических дисциплин Института послевузовского образования Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан, доктор юридических наук, профессор, e-mail: ernar-begaliev @mail.ru.

Begaliev Yernar Nurlanovich – Professor of the Department of Special Legal Disciplines of the Institute of Postgraduate Education of the Law Enforcement Academy under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, Doctor of Law, Professor, e-mail: ernar-begaliev@mail.ru.